

ARTIKKELIT

MITEN VOIDAAN TUTKIA VERKOSTOJEN TOIMINTAA?

Veli-Matti Salminen*

Johdanto

Ihmisillä on sosiaalisina yksilöinä luontainen tarve hakeutua kontaktiin toisten kanssa, pyytää ja antaa apua arkisissa tilanteissa, harrastaa yhdessä tai liittyä seuroihin ja yhteisöihin, jotka edistävät jotakin heille tärkeää asiaa. Verkostosuhteet ja erilaisiin verkostoihin osallistuminen saatetaan arkipuheessa ja varsinkin hyvinvointipoliittisissa ohjelmateksteissä nähdä itsestään selvästi tavoiteltavina asioina, joiden puutteesta on syytä olla huolissaan. Verkostojen tutkimuksen tarvetta ei ainakaan tältä osin tarvitse liiemmälti perustella. Sosiaaliset verkostot eivät edusta uutta ideaa yhteiskuntatutkimuksessa, vaan ne ovat pikemminkin tulleet uudelleen huomion kohteeksi samalla kun talouden ja informaation merkitys on korostunut ja ylipäänsä taloudellis-rationaalinen ajattelutapa kiinnittynyt yhä enemmän sosiaalista toimintaa koskevaan keskusteluun. Lisääntynyt keskustelu verkostoista liittyy viimeisten vuosikymmenien taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen ja ennen kaikkea informaatioteknologian voimakkaaseen kasvuun. 1990-luvun murrosten myötä myös yhteiskuntatieteissä kiinnitettiin enemmän huomiota verkostoon sekä yhteiskuntaa kuvaavana metaforana (esim. Castells 1996) että empiirisen analyysin kohteena.

* YTT Veli-Matti Salminen on vs. tutkija Kirkon tutkimuskeskuksessa. Email: vma.salminen@gmail.com

Käsittelen tässä artikkelissa sosiaalisia verkostoja tutkimusmetodologisena haasteena. Tarkoitukseni on tuoda esiin verkostojen heterogeenisyyttä ja sen myötä niiden tutkimustapojen moninaisuutta. Lisäksi tarkastelen verkostokeskeisen tutkimuksen rajoitteita. Verkostot kytkeytyvät osaksi kansalaisyhteiskunnan tutkimusta, mutta niillä on ilmeinen paikkansa myös sosiaalisen pääoman tutkimuksessa. Kun kansalaistoiminta ja sosiaalinen pääoma pidetään analyttisesti erillään toisistaan (ks. Schneider 2008), verkostot ovat sellainen kokonaisuus, joita voidaan tutkia kummastakin näkökulmasta käsin: kansalaisyhteiskunnan käytäntöjen välittäjinä ja toisaalta sosiaalisen pääoman lähteinä. ”Perinteinen” verkostoanalyttinen tutkimus on nähnyt verkostosuhteet ja niistä muodostuvat verkostot sinänsä arvokkaana voimavarana, jonka avulla yksilöt, ryhmät ja organisaatiot voivat edistää omaa asemaansa. Sosiaalisen pääoman tutkimuksen mukaan tulon myötä verkostoja on kuitenkin alettu tarkastella enemmän voimavaroja välittävinä kanavina kuin voimavaroina sinällään. (Janhonen, Johanson & Nikkilä 2005, 228.)

Taustoitan aluksi verkostotutkimusta sosiaalisen pääoman tutkimusteoriasta käsin, tämän jälkeen verkostoanalyttisten menetelmien ja yhdistystoiminnan näkökulmasta. Artikkelin tutkimusesimerkit keskittyvät pääosin yksilökeskeisten verkostojen tarkasteluun, mutta käsittelen myös rakenteellisiin kokonaisverkostoihin suuntautuvia tutkimusperinteitä. Empiiriset tutkimusesimerkit ovat väitöskirjastani, jonka yhtenä osa-alueena tarkastelin pienen paikkakunnan asukkaiden erityyppisiä verkostokontakteja ja niiden sosiaalista eriytymistä (Salminen 2012). Lopuksi tiivistän yhteen keskeisiä huomioita tutkimuksesta ja esitän johtopäätökset.

Verkostot ja sosiaalisen pääoman tutkimus

Verkostokeskeisen lähestymistavan anti ei ole pelkästään sosiaalisten rakenteiden hahmottaminen toimijoiden välisten suhteiden avulla, vaan lisäksi sen tarkoituksena on kiinnittää huomio toimijoiden eriytyneiden suhteiden rajoitaviin ja mahdollistaviin ulottuvuuksiin (Emirbayer & Goodwin 1994, 1418). Keskeistä on kääntää huomio pelkistä verkostosuhteista siihen, mitä ne voivat välittää tai tuottaa. Näin myös sosiaalisen pääoman ja sen väitettyjen seurausten välistä yhteyttä voidaan tarkastella kriittisesti (Hooghe & Stolle 2003, 7). Tarkastelen tässä luvussa verkostoja sosiaalisen pääoman tutkimuksessa kahden teoreettisen rajauksen eli verkostoresurssien ja rakenteellisen verkostoaseman näkökulmasta.

Sosiaalisen pääoman kannalta verkostoissa on kyse yhtäältä resurssien jakamisesta ja toisaalta toimijoiden asemoitumisesta verkostorakenteessa. Sosiaalisiin verkostoihin kiinnittyy aina erilaisia resursseja. Sosiaalisten resurssien teorian mukaisesti verkostokontaktien arvo piilee niissä ominaisuuksissa, hyödykkeissä ja resursseissa, joita kontaktit voivat tarjota. Tutkimuksen kohteena on tällöin resurssien saavutettavuus verkostokontaktien kautta. Toinen tapa tutkia verkostoja on keskittyä verkostojen rakenteeseen ja toimijoiden sijaan verkostorakenteeseen. Verkostojen tuottamat hyödyt avautuvat tällöin sen kautta, missä asemassa toimija on verkostossa. Samoin kiinnitetään huomiota esimerkiksi verkoston avoimuuteen tai verkostositeiden vahvuuteen. (Lin 2007, 12–13; Borgatti & Foster 2003, 1004.)

Verkostot resurssien välittäjinä

Verkostoissa saavutettavien resurssien tarkastelussa tukeudun Nan Linin (2007) jaottelemiin kahteen tapaan tutkia verkostoihin kiinnittyneitä resursseja: verkostoresurssien tai verkostokontaktien arvon näkökulmasta. Ensin mainitussa tavassa sosiaalisen pääoman indikaattoreina ovat esimerkiksi verkostosuhteiden välittämien resurssien kattavuus, parhaat saavutettavissa olevat resurssit, resurssien heterogeenisuus sekä niiden koostumus keskimääräisten tai tyyppillisimpien resurssien mukaan mitattuna. Verkostokontaktien arvoa tutkittaessa puolestaan ollaan kiinnostuneita kontaktien varallisuudesta, valta-asemasta tai statuksesta, joista muut verkostotoimijat voivat hyötyä eri tilanteissa. (Lin 2007, 14–15.) Tällöin siis oletetaan, että sosiaalinen rakenne on hierarkkinen ja siinä asemoituminen on sidoksissa juuri edellä mainittuihin ominaisuuksiin (Lin 1982, 132).

Verkostojen välityksellä saatavat resurssit voidaan tyypitellä instrumentaalisen ja ekspressiivisen toiminnan resursseihin. *Instrumentaalinen* toiminta tuottaa toimijalle etuja esimerkiksi taloudellisena, poliittisena tai sosiaalisena menestymisenä. Se mahdollistaa toimijan menestyksen kannalta tärkeiden resurssien hankkimisen. Toki on huomattava, että instrumentaalisen toiminnan välittäjinä käytetään usein muitakin kuin henkilökohtaisia suhteita. (Lin 1982, 131.) Pääseminen arvostettuun työpaikkaan strategisesti tärkeiden henkilösuhteiden avulla on yleinen esimerkki instrumentaalisen sosiaalisen pääoman hyödyntämisestä. *Ekspressiivinen* toiminta taas liittyy omien resurssien ja toimintakyvyn ylläpitämiseen: sen ”tuotoksina” ovat fyysinen ja psyykinen hyvinvointi sekä elämänhallinta (van der Gaag 2005, 15). Tyypillinen esimerkki ekspressiivisen toiminnan verkostoresursseista voisi olla vaikkapa mahdollisuus keskustella elämän ongelmatilanteista jonkun läheisen ihmisen kanssa.

Tiivistäen siis ekspressiivisen toiminnan verkostoresurssit voivat tuottaa sosiaalista pääomaa, jonka avulla ”selvitään” (*get by*), kun taas instrumentaalisen toiminnan verkostoresurssit tuottavat sosiaalista pääomaa, jolla ”edetään” (*get ahead*) (ks. esim. Leonard & Onyx 2003; Lowndes 2004).

Instrumentaalisen ja ekspressiivisen toiminnan jaottelusta huolimatta on tärkeää, että kumpaankin toiminnan tyyppiin liittyvät verkostoresurssit tunnustetaan sosiaalisen pääoman osaksi. Lin korostaa omassa sosiaalisen pääoman lähestymistavassaan kenties liiaksi instrumentaalisen toiminnan resursseja ja näin ollen yksilön verkostosuhteiden arvo määräytyy vain sen kannalta, voiko hän edetä tai menestyä niiden avulla. Lin tosin tunnustaa tämän itsekkin todetessaan, että liiallisen instrumentaalisen toiminnan ilmapiiri on riskialtis, koska siinä voidaan menettää ryhmäidentiteetti ja solidaarisuus. Näiden ylläpidossa ja ylipäänsä stabiilin arkipäiväisen elämän tukemisessa ekspressiivisen toiminnan resursseilla on keskeinen merkitys. Riskinä ekspressiivisen toiminnan korostumisessa on puolestaan sosiaalinen segmentoituminen. Niinpä sosiaalisen verkoston säilyvyyden tai jatkuvuuden voidaan sanoa riippuvan ekspressiivisen ja instrumentaalisen vuorovaikutuksen määrästä verkoston jäsenten välillä. (Lin 1982, 145.)

Verkostoresurssien tyypittelyssä tullaan ottaneeksi kantaa myös siihen, minäkalaiset verkostokontaktit ovat soveltuvimpia eri resurssien saavuttamiseen. James Coleman (1988) katsoo tiheiden ja suljettujen verkostojen olevan sosiaalisen pääoman kannalta hyödyllisimpiä. Verkostotutkijat, kuten Mark Granovetter (1973), korostavat verkostojen avoimuutta. Voidaan kuitenkin todeta, että tiheiden ja suljettujen verkostojen hyödyntäminen edesauttaa erilaisten resurssien hankkimista ja ylläpitämistä kuin löyhempien ja avoimien verkostojen hyödyntäminen. Tiheä ja suljettu verkosto on hyvä erityisesti ekspressiivisten resurssien välittymisen kannalta, kun taas instrumentaalisen toiminnan kannalta hyödyllisempi voi olla avoin ja löyhä verkosto. (Lin 1999, 34; 2007, 10–11). Tämän väitteen pohjana ovat aiempien teoreetikkojen havainnot alkaen Granovetteristä (1973), joka jakoi sosiaaliset suhteet vahvoihin (esimerkiksi perheenjäsenet, läheiset ystävät) ja heikkoihin (esimerkiksi työtoverit, kaukaiset tutut) ja havaitsi heikkojen siteiden olevan avainasemassa esimerkiksi työpaikan saamisessa. Putnamin (2000) esittelemä jako sitovaan (*bonding*) ja yhdistävään tai silloittavaan (*bridging*) sosiaaliseen pääomaan liittyy tähän samaan jatkumoon. Sitovalla sosiaalisella pääomalla Putnam viittaa homogeenisissä yhteisöissä ja lähisuhteissa rakentuvaan, yhteisöjen sisäistä koheesiota vahvistavaan verkostoitumiseen. Silloittavaa sosiaalista pääomaa taas voidaan kasata heterogeenisten, avoimien ja erilaisia yhteisöjä yhdistävien verkostojen avulla. (Putnam 2000; Ruuskanen 2001.)

Ihmisille on yleisesti luontevampaa pyytää esimerkiksi keskustelutukea perheenjäseneltä tai läheiseltä ystävältä ja työsuhteeseen tai koulutukseen liittyviä neuvoja puolestaan lähipiirinsä ulkopuolelta. Blokland ja Noordhoff (2008) asettavat kuitenkin kyseenalaiseksi sen, onko juuri heikkojen siteiden hyödyntäminen ratkaisevaa uralla etenemisen tai sosiaalisen liikkuvuuden kannalta. Yhteiskunnan eliitin tai keskiluokan hyödyntäessä vahvoja verkostositeitä tähän tarkoitukseen asiaa ei useinkaan nähdä ongelmana. Vahvojen siteiden haitallinen vaikutus nostetaan esille usein köyhyydestä ja alemmasta sosioekonomisesta asemasta nousemisen esteinä. (Mt., 107–108.) Vastaavasti Putnam (2000) oli huolissaan *bonding*-tyyppisen sosiaalisen pääoman yleistymisestä ennen kaikkea siinä tapauksessa, että se vahvistaa pieniä yhteisöjä sisäisesti, mutta jyrkentää niiden välisiä eroja. Tämä näkyy hänen mukaansa esimerkiksi siinä, että konfliktihakuiset ryhmät yhteiskunnassa voimistuvat ja eristäytyvät laillisesta yhteiskunnasta, mikä lisää myös yhteiskunnan marginaalissa olevien syrjäytymisen riskiä.

Omassa tutkimuksessaan R. Leonard ja J. Onyx (2003) ovat puolestaan todenneet, että ihmisillä on yleensä tarve ”silloittua” vahvojen siteiden kautta. Jos niillä ei tavoiteta haluttuja resursseja, on tarve heikoille siteille. Ei voida kuitenkaan tehdä *a priori* -oletusta, että heikot siteet takaisivat enemmän resursseja, sillä lähinnä ne ulottuvat kauemmas tai etäisempiin tahoihin kuin vahvat siteet. Keskeinen argumentti tätä normatiivista jaottelua vastaan onkin se, että verkostositeet voivat olla heikkoja tai vahvoja, mutta niiden ei tarvitse määrittää sosiaalisen pääoman tyyppiä. Toisin sanoen heikot siteet eivät ole ”siltojen” eivätkä vahvat siteet ”sitomisen” synonyymejä. (Blokland & Noordhoff 2008, 109–112.)

Verkstorakenteet mahdollistajina ja rajoittajina

Toimijan asemaa verkstorakenteessa tarkastellaan yleensä rakenteellisen koheesion tai rakenteellisten aukkojen näkökulmasta. Koheesionäkökulma on johdettavissa Colemanin (1988, 105–107) teoriasta, jonka mukaan tiivis sosiaalinen rakenne helpottaa toimijoiden välistä yhteistyötä luodessaan edellytyksiä luottamukselle sekä normien ja sosiaalisten sanktioiden muodostumiselle. Rakenteellisten aukkojen näkökulmasta taas kiinnostavia ovat puuttuvat suhteet sosiaalisessa rakenteessa, eli sosiaalisen pääoman lähteenä onkin koheesion puute. (Siivonen 2005, 223.) Tämän näkökulman keskeinen teoreetikko on Ronald Burt (1992), jonka lähtökohtana on ajatus sosiaalisesta toiminnasta kilpailuna. Toimijoiden välillä on kilpailua informaatio- ja kontrollihyödyistä, jotka ovat aina epätasaisesti jakautuneet. Toimijoilla on käytettävissään talo-

udellisen ja inhimillisen pääoman ohella sosiaalista pääomaa, joka realisoituu verkostoina: tärkeää on se, keitä verkostoon kuuluu, mutta ennen kaikkea se, missä verkostoasemassa toimija sijaitsee suhteessa verkoston kokonaisrakenteeseen. Mitä keskeisempi toimijan rakenteellinen verkostoasema on, sitä paremmin hän kykenee hyödyntämään verkostojaan. (Ruuskanen 2001, 19.) Rakenteellinen aukko syntyy, kun toimijalla on yhteys vähintään kahteen muuhun toimijaan, jotka eivät ole keskenään vuorovaikutuksessa. Näin toimija voi pyrkiä hyödyntämään välittäjäasemaansa liittyviä etuja ja esimerkiksi kontrolloida tiedonvälitystä hallitsemansa rakenteellisen aukon yli. Toisin sanoen esimerkiksi yritysjohtajalla, joka luo sillan kahden muutoin toisistaan erillään olevan alaisen välille, on valtaa määrittää, kenen intressejä silta palvelee (Burt 1997, 342).

Sosiaalisten verkostojen on mahdollista rakentua myös niin, että niissä esiintyy sekä vahvaa koheesiota että rakenteellisia aukkoja. Watts (1999) kuvaa tällaista verkstorakennetta ”pieni maailma” -malliksi, jollaista noudattavat esimerkiksi tuttavuusverkostot. Toisin sanoen verkstorakenteessa on tällöin paljon toisensa tuntevia toimijoita, minkä johdosta verkostot ovat klusteroituneet. Samalla pieni joukko toimijoita yhdistää kaukaisetkin toimijat toisiinsa halliten siten keskeisiä rakenteellisia aukkoja.

Rakenteellista verkostoasemaa painottavassa suuntauksessa tavoitetaan verkostojen kaksisuuntainen luonne. Vastavuoroisuus ja jakaminen toteutuvat parhaiten *horisontaalisissa* verkostoissa. Sosiaaliin verkostoihin liittyy kuitenkin väistämättä erilaisia valta-asemia ja hierarkioita, joten on otettava huomioon myös *vertikaalinen* verkostoituminen. Tältä pohjalta verkostoja on tutkinut esimerkiksi Mario Cinalli (2007) analysoidessaan brittiläisten hyväntekeväisyisyhdistysten verkostoja. Hän määritteli yhdistysten suhteet toisiinsa ja laajemmin muihin kansalaisyhteiskuntatoimijoihin horisontaalisiksi verkostoiksi, joissa on kyse resurssien jakamisesta eli sitovan ja silloittavan sosiaalisen pääoman kanavina toimimisesta. Vertikaaliset verkostot puolestaan muotoutuvat yhdistysten vuorovaikutuksessa poliittisen hallinnon ja päätöksentekuelimien kanssa. Tässä vuorovaikutuksessa korostuvat mahdollisuudet ja rajoitteet erilaisissa hallinnan (*governance*) muodoissa. Yhdistykset eivät kuitenkaan ole vain hallinnan kohteina, vaan myös ne voivat valvoa ja kontrolloida valtion ja markkinoiden toimintaa. (Mt., 89.)

Verkostosuhteiden solmiminen ja ylläpito saattaa näyttäytyä hyvin rationaalisen ja laskelmoivana, vaikka se ei sitä todellisuudessa aina ole. Verkostotutkimusta voidaan lähestyä John Goldthorpen (2007, 139) kehittämän yleisen toiminnan teorian kautta, johon sisältyy myös rationaalisen toiminnan teoria. Rationaalisen toiminnan teorian soveltaminen ei merkitse Goldthor-

pen mukaan sitä, että kaikkien toimijoiden oletetaan toimivan täysin rationaalisella tavalla, vaan että rationaalisesti toimiminen on keskeinen tendenssi, jolla on merkitystä toiminnan selittämisen kannalta. (Mt., 140–141.) Rationaalisen toiminnan teorioiden mukaan sosiaalisen tason ilmiöt syntyvät yksilöiden enemmän tai vähemmän rationaalisesta käyttäytymisestä ja vakiintuvat sitten rakenteiksi, jotka voivat sekä rajoittaa että mahdollistaa yksilöiden toimintaa. Tästä on johdettavissa monia toiminnan selitysmalleja, joiden ääripäinä ovat rakenteiden selitysvoimaan uskova metodologinen kollektivismi ja yksilöiden valintoja korostava metodologinen individualismi. (Moisio 2005, 260; Goldthorpe 2007, 168.) Verkostoteorioissa piilee vaara kallistua metodologiseen kollektivismiin, jos selitetään verkostorakenteilla toimijoiden mahdollisuuksia, tai toisaalta individualismiin, jos selitetään verkostosuhteiden olemassaoloa vain rationaalisten kustannus-hyöty -laskelmointien perusteella. Näiden kärjistyksien välttämiseksi yleinen ymmärrys rationaalisuuden osuudesta toiminnassa on tarpeen. Luontevinta on soveltaa ajatusta ”keskivahvasta” subjektiivisesta rationaalisuudesta. Toimijoilla voi siis olla rationaalisesta päämäärästään huolimatta ei-rationaalisia uskomuksia ja he voivat ryhtyä toimintaan, joka ei ole rationaalista, jos siihen on vallitsevien olosuhteiden takia perusteltavat syyt. (Goldthorpe 2007, 142–143.)

Voi myös olla niin, että toimijoilla on kaikki tarvittava tieto päämääristä, mutta tilanteen monimutkaisuuden takia he valitsevat ”riittävän hyvän” toimintavaihtoehdon maksimaalisen hyödyn sijasta. Tällainen subjektiivinen rationaalisuus on siis tilannesidonnaista eikä sillä voida selittää suurinta osaa tavoitteellisesta toiminnasta. (Goldthorpe 2007, 143; Moisio 2005, 263.) Yksilöiden voidaan tällöin ajatella tekevän verkostosuhteissa rationaalisia arvioita valittavina olevista vaihtoehdoista, vaikka tavoitteisiin ja keinoihin liittyvät uskomukset olisivatkin ”irrationaalisia”. Verkostosuhteiden tutkimuksessa on otettava huomioon, että kaikki ei ole tietoisien investoinnin tulosta, vaan osa sosiaalisesta pääomasta voi olla vaikkapa kodin kautta perittyä tai johonkin ryhmään kuulumisen sivutuote. Sosiaalista pääomaa voi kehittyä myös vuorovaikutuksessa, jonka alkuperäinen tavoite ei ole ollut saavuttaa etuja sosiaalisista suhteista sinänsä. Sosiaalinen pääoma on tällöin ennemminkin sosiaalisen toiminnan ennakoimaton ja ei-tarkoitettu seuraus. (Flap 2004, 12; Coleman 1988.)

Verkostosuhteiden tutkimusmenetelmistä

Sosiaalisen pääoman tutkiminen verkostoihin kiinnittyneinä resursseina aset-

taa menetelmällisiä haasteita: mitä kaikkia suhteita luetaan verkostosuhteiksi, arvotetaanko suhteet esimerkiksi niiden välityksellä saatujen resurssien tai kontaktien arvoasemien mukaan, otetaanko huomioon verkostositeen vahvuus tai tarkastellaanko suhteiden vastavuoroisuutta. Verkostokeskeistä lähestymistapaa puoltaa se, että sosiaalinen pääoma on käsitteellisen moninaisuutensa ja kirjavien tulkintojen takia ollut vaikeasti mitattavissa. Sosiaalisen pääoman laajamittaisen tutkimusohjelman 2000-luvulla tutkimusryhmänsä kanssa toteuttanut Henk Flap (2004, 16) toteaa, että sosiaalisen pääoman mittaaminen on ollut jokseenkin *ad hoc* -tyyppistä, pragmaattista ja epäsystemaattista. Linin (2007, 12) mukaan sosiaalisen pääoman on oltava mitattavissa ja tämä on mahdollista, jos pysyttävyytään käsitteellisessä perustassa eli sosiaalisissa verkostoissa ja suhteissa sosiaalisen pääoman mittareina.

Tutkimusmenetelmän valinta riippuu muun muassa siitä, ollaanko kiinnostuneita verkostokontaktien arvosta vai verkostosuhteiden välittämistä resursseista (Lin 2007, 14–15.) Näihin liittyy kaksi menetelmäsovellusta, positiogeneraattori ja resurssigeneraattori. Positiogeneraattorin taustaideana on se, että kartoitetaan yksilöiden henkilökohtaisia yhteyksiä erilaisiin ammattiasemiin, työyhteisöihin tai luokkiin, joiden arvostusaste yhteiskunnassa tunnetaan. Näiden yhteyksien katsotaan kuvaavan osallisuutta mahdollisesti arvokkaista voimavaroista, joita eri ammattiryhmillä on. Tämä perustuu yksinkertaisesti siihen, että korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevilla on yleensä enemmän mahdollisuuksia kasata resursseja ja yhteys tällaisiin henkilöihin voi näin ollen tuottaa enemmän resurssi- ja informaatiohyötyjä alemmassa asemassa oleville. (Lin 1982; Lin & Dumin 1986; Van der Gaag & Snijders 2004; Janhonen, Johanson & Nikkilä 2005, 230–231.) Kun tiedetään, onko yksilön verkostoissa ihmisiä samanlaisissa tai erilaisissa sosioekonomisissa asemassa kuin hän itse, voidaan arvioida sosiaalisten verkostojen eriytyneisyyttä ja sitä, miten paljon yksilöiden verkostot ulottuvat yhteiskunnallisten luokkarajojen yli (Li, Savage & Warde 2008, 393–394). Positiogeneraattorin selkeä ongelma on se, että verkostokontaktien tarjoamat resurssit ja muut hyödyt jäävät vielä hämärän peittoon. Eri ammattiryhmiin luotujen kontaktien olemassaolo ei vielä kerro siitä, onko kontakteista olennaista hyötyä ja turvaudutaanko niihin missään tilanteissa. Itse asiassa menetelmänä positiogeneraattori mittaa paremminkin yksilön verkostojen sosiaalista koostumusta kuin aktuaalista sosiaalista pääomaa, mutta rinnakkain käytettynä muiden verkostomittareiden kanssa positiogeneraattorilla saadaan täydentävää tietoa sosiaalisista verkostosuhteista.

Resurssigeneraattorin tarkoituksena on kartoittaa suoraan erilaisia arkielämän resursseja ja niiden saavutettavuutta verkostojen kautta. Tutkimuksen kohteena ovat siis esimerkiksi yksilöiden verkostokontaktien kautta saatavilla

oleva materiaallinen ja henkinen apu, neuvot ja tieto-taito. Näiden resurssien jakautuessa eri tavoin eri yksilöille voidaan myös erottaa keskeisiä ja merkityksellisiä sosiaalisen pääoman osa-alueita. Van der Gaag ja Snijders (2005, 4-6) tutkivat hollantilaisten verkostokontakteja resurssigeneraattoria hyödyntäen ja päätyivät neljään sosiaalisen pääoman kokonaisuuteen, jotka he nimesivät 1) arvontoon ja koulutukseen liittyväksi, 2) poliittisiin ja taloudellisiin taitoihin liittyväksi, 3) henkilökohtaisiin taitoihin liittyväksi ja 4) henkilökohtaiseen tukeen liittyväksi sosiaalisiksi pääomaksi. Kritiikkinä menetelmää kohtaan voidaan esittää yleinen havainto, että yleensä vain pieni osa verkostossa olevista potentiaalisista resursseista mobilisoidaan. Avun ja tuen tarve vaihtelee suuresti esimerkiksi yksilöllisten terveyserojen ja yhteisössä vallitsevien avun tarjoamisen konventioiden suhteen. Toiseksi ihmisillä on eri tavoin saavutettavissaan henkilökohtaisia tai julkisesti saatavilla olevia resursseja, jotka ovat vaihtoehtoja verkostoresurssien hyödyntämiselle. Verkostokontaktiin tukeutuminen nimittäin aiheuttaa yleensä myös vastapalveluksen tarpeen, joten jos mahdollista, käytetään ”ilmaista” resurssia. (Van der Gaag 2005, 16; van der Gaag & Snijders 2004, 203.) Tavat ja perinteet, jotka liittyvät avun tarjoamiseen ja pyytämiseen, sukusiteiden merkitykseen ja tuen vastavuoroisuuteen, vaihtelevat kontekstista riippuen ja määrittävät merkittävästi sitä, miten paljon verkostokontakteja mihinkin tarkoitukseen hyödynnetään.

Menetelmällisesti positio- ja resurssigeneraattorit eivät varsinaisesti edusta perinteistä verkostoanalyysiä vaan ovat sen ”väljempi” sovellus. Verkostosuhteet nähdään tällöin resursseja välittävänä kanavana pikemmin kuin voimavaroina sinällään, ja verkostojen muodostamien välityskanavien olemassaolo tulkitaan verkostosuhteiksi. Pelkkä pääsy resursseihin ei kuitenkaan välttämättä takaa mahdollisuutta niiden käyttöön. Itse verkoston tulkinta siis hämärtyy

tässä tarkastelutavassa, kun ei ole tarkempaa tietoa yksilön verkostoon kuuluvista toisista eikä näiden keskinäisistä suhteista. Toisaalta yksilökeskeinen verkostojen tarkastelu mahdollistaa yksilötoimijoiden ominaisuuksien eli ei-relaationaalisten piirteiden tutkimisen, joka on välttämätöntä myös verkostojen kokonaisrakenteita hahmottavalle tutkimukselle. (Janhonen, Johanson & Nikkilä 2005, 228-232.)

Tutkimusesimerkki positio- ja resurssigeneraattoreista

Esimerkkiaineistonani toimii Jyväskylän yliopiston *Resurssit, paikallisuus ja elämänkulku* -tutkimusprojektin lomakeaineisto (N=194), joka kerättiin postikyselynä Keski-Suomessa sijaitsevan Lievestuoreen asukkailta keväällä 2006. Lomakkeen kysymykset käsittelivät monimuotoisesti ihmisten arkielämän

taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia resursseja. Käytetyistä verkostomitareista yksi liittyi formaaliin ja kaksi informaaliin verkostoitumiseen. Epämuodollisten sosiaalisten verkostojen kartoittamiseen käytettiin erityisenä tutkimussovelluksena positio- ja resurssigeneraattoria. Yksilöiden verkostosuhteiden analyysi perustuu siihen, että yksilön eli egon verkostoja kuvataan egoon yhteydessä olevien henkilöiden eli altereiden lukumäärällä ja heterogeenisyydellä: mitä enemmän egolla on suhteita, siitä suuremmalla todennäköisyydellä suhteisiin sisältyy hänen tarvitsemiaan resursseja, ja mitä heterogeenisempi on altereiden joukko, sitä laajempi resurssien valikoima egolla on saavutettavissaan (Borgatti, Jones & Everett 1998).

Positiogeneraattoria sovellettiin kyselylomakkeessa luettelemalla 27 erilaista ammattia ja pyytämällä vastaajia ilmoittamaan ne ammatit, joissa toimi heidän perheenjäseniään tai sukulaisiaan ja toisaalta ystäviään tai tuttaviaan. Luetellut ammatit jakautuivat melko tasaisesti sosioekonomisiin ryhmiin. Vastaajien ystävien ja tuttavien ammattiteistä oli muodostettavissa kaksi selkeää ryhmittymää. Ensimmäinen ryhmä muodostui ylempiin toimihenkilöihin luettavista ammattiteistä, joiden statusarvo voidaan myös katsoa korkeaksi. Toinen ammattiryhmä muodostui alempiin toimihenkilöihin tai työntekijöihin luettavista palveluammattiteistä. Kyseiset ammatit ovat myös pääsääntöisesti naisvaltaisia, mutta siitä huolimatta miesten ja naisten välillä ei ollut eroa siinä, kummat tuntevat enemmän kyseiseen ammattiryhmään kuuluvia henkilöitä. Yleisesti ottaen eri ammattiryhmien tavoitettavuus vastaajien verkostoissa mukaili heidän omien sosioekonomisten asemiansa jakaumaa. Ylemmät toimihenkilöt olivat siten harvinaisempia ystäväverkostoissa, kun he olivat vähemmistönä myös vastaajajoukossa.

Resurssigeneraattorin sovelluksessa kyselylomakkeessa lueteltiin 15 erilaista resurssia tai tuen muotoa ja kysyttiin, onko vastaajan sukulaisissa tai tuttavapiirissä henkilöitä, joilta voi tarvittaessa pyytää apua mainituissa asioissa. Aina-kin kaksi havaintoa oli yhteneväisiä van der Gaagin (2005) Hollannissa tekemän tutkimuksen kanssa. Ensinnäkin arkisiin askareisiin ja henkiseen tukeen liittyvät resurssit ovat verkostoissa yleisempiä kuin taloudelliseen tukeen tai koulutukseen ja työuraan liittyvät resurssit. Toiseksi näitä yleisimpiä resursseja saavutetaan selkeästi enemmän lähisuhteiden eli perheen tai suvun kuin ystävien tai tuttavien kautta. (Mt., 159.) Lievestuoreen asukkaat tukeutuivat varsinkin kotitalouden hoitoon ja kunnossapitoon liittyvissä tehtävissä korostuneesti perheenjäseniin tai sukulaisiin. Toisaalta myös luottamuksellisissa raha-asioissa kuten sijoitusneuvonnassa tai lainan takaamisessa tukeuduttiin enemmän sukulaisiin kuin tuttaviin. Työelämään ja poliittiseen vaikutusvaltaan liittyvissä asioissa etäisempien kontaktien merkitys sen sijaan oli suurempi. Suosittelijana

toimiminen työnhaussa, työpaikan ristiriitojen ratkaiseminen ja julkisuuden saaminen tärkeälle asialle ovat asioita, joissa apua saatiin hieman useammin tuttavilta kuin sukulaisilta.

Kokosin yksilöiden verkostokontakteja kartoittavia muuttujia faktorianaalysin avulla summamuuttujiksi, jotka kertovat siitä, kuinka monia erilaisia resursseja vastaajat saavuttavat kontaktiensa kautta, mutta eivät siitä, kuinka moni heidän perhe- tai tuttavapiirissään tarjoaa mitään resurssia. Lievestuoreen asukkaille hahmottui kolme identtistä resurssien ryhmää sekä perheenjäsenten ja sukulaisten että ystävien ja tuttavien verkostoissa. Faktorit todentavat melko hyvin erityyppisten resurssien teoreettistakin ryhmittymistä: osa resursseista liittyy arkipäiväisiin kodin askareisiin, osa henkisiin voimavaroihin ja hyvinvointiin (ekspressiivinen toiminta) ja osa työuralla menestymiseen (instrumentaalinen toiminta) (ks. Lin 1982). Summamuuttujien sisältämät resurssit on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Resurssi-summamuuttujien sisältämät resurssikokonaisuudet

LIEVESTUORE (N=186)	
Perhe/suku: <i>Kotitalousapu</i>	Ystävät/tuttavat: <i>Kotitalousapu</i>
<ul style="list-style-type: none"> - tarjoaa kyydin asioille - auttaa kotitöissä/käy kaupassa kun olette sairaana - auttaa kodin kunnostus-/asennustöissä 	(samat resurssit)
Perhe/suku: <i>Ekspressiivisen toiminnan resurssit</i>	Ystävät/tuttavat: <i>Ekspressiivisen toiminnan resurssit</i>
<ul style="list-style-type: none"> - osallistuu kanssanne kulttuuri- ja taidetapahtumiin - keskustelee kanssanne elämänkatsomuksellisista asioista - tukee tai neuvoo perheeseen tai ihmissuhteisiin liittyvissä asioissa 	(samat resurssit)
Perhe/suku: <i>Instrumentaalisen toiminnan resurssit (työura)</i>	Ystävät/tuttavat: <i>Instrumentaalisen toiminnan resurssit (työura)</i>
<ul style="list-style-type: none"> - neuvoo ristiriitatilanteissa työpaikalla - opastaa koulutukseen tai työuraan liittyvissä kysymyksissä - toimii suosittelijana työnhaussa 	(samat resurssit)

Resurssisummamuuttujat korreloivat vahvasti keskenään, kun tarkastellaan erikseen perheen ja suvun sekä ystävien ja tuttavien verkostoja. Toisin sanoen samojen henkilöiden kautta voidaan saada useita erityyppisiä resursseja. Jos

siis yksilö saa sukulaisiltaan apua vaikkapa kotitalouden hoidossa, hän todennäköisemmin tukeutuu heihin myös perhe- ja ihmissuhdeasioissa. Vastaavasti matalat tai negatiiviset korrelaatiot samojen resurssikokonaisuuksien välillä eri verkostoja vertailtaessa todentavat sen, että resurssiverkostot ovat toisensa poissulkevia: apua saadaan joko sukulaisilta tai tuttavilta, mutta harvoin molemmilta. Warrenin (2001, 98–100) mukaan perittyjen ”ei-vapaaehtoisten” ja hankittujen ”vapaaehtoisten” verkostokontaktien välillä onkin merkityksellinen ero, joka perustuu siihen, miten helppoa tai vaikeaa näistä kontakteista on irtautua. Tämä erottelu vahvistuu tarkasteltaessa resurssiverkostojen yhteyttä siihen, miten usein vastaajat ovat yhteyksissä ystäviin, sukulaisiin tai naapureihin. Useasti sukulaisiin yhteyttä pitävillä on myös paljon resursseja tarjoavia kontakteja perheen ja suvun parissa, mutta vähäiset ystävien ja tuttavien resurssiverkostot. Vastaavasti tiiviimpi yhteydenpito ystäviin ja työtovereihin sekä myös naapureiden tapaaminen korreloi ystävä- ja tuttavakontaktien tarjoamien resurssien mutta ei perheen ja suvun tarjoamien resurssien määrän kanssa.

Menetelmänä resurssigeneraattori vastaa melko hyvin sosiaalisen pääoman teoreettisiin ja metodologisiin haasteisiin. Egokeskeisten verkostojen tutkimusta resurssigeneraattoria soveltaen ei ole vielä toteutettu koko Suomen tasolla. Tilastokeskuksen viimeksi vuonna 2009 toteuttamassa Ajankäyttötutkimuksessa olisi mahdollisuuksia menetelmän soveltamiseen, mutta toistaiseksi siinä on kartoitettu vain kotitalouksien saamaa apua yksilöimättä sitä, keneltä apua saadaan. Mittaria kehittämällä ja vertailukelpoisia kysymysalueita muodostamalla resurssigeneraattorin voisi liittää osaksi paitsi suomalaisia myös kansainvälisiä kyselytutkimuksia, jotka ovat tähän asti mitanneet sosiaalisen pääoman osa-alueista lähinnä luottamusta ja kansalaistoimintaan osallistumista.

Yhdistykset verkostoitumisen indikaattoreina

Yhdistystoiminnalla on kiistämätön paikkansa sosiaalisen verkostoitumisen osana, vaikka yhdistysjäsenyyden ei voida olettaa aina tuottavan efektiivisiä verkostosuhteita. Yhdistystoimintaan osallistumisen motiiveista Kankaisen (2007, 74) tutkimuksessa tärkeimpinä nousivat esiin tiedon saanti sekä se, että yhdistystoiminnan kautta tapaa ihmisiä, joihin voi luottaa ja joilta saa tarvittaessa apua. Molemmat motivaatiotekijät ovat linjassa verkostotutkimuksen teorioiden kanssa. Suomessa yhdistysten osuus sosiaalisten verkostojen rakentumisessa on erityisen merkittävä, sillä varsinkin vahvojen verkostositeiden (esim. sukulaiset, läheiset ystävät) määrä ja intensiteetti vaikuttavat olevan

Suomessa vähäisempiä kuin muualla Euroopassa. Ylipäänsä suomalaisilla on melko vähän käytettävissään yhdistyksille vaihtoehtoisia mahdollisuuksia edistää omia intressejä. (Kankainen 2007, 27; Siisiäinen & Kankainen 2009.)

Yhdistykset ovat jäseniensä muodostamia yhteenliittymiä. Kuulumalla yhdistykseen jäsenelle avautuu tietty määrä potentiaalisia verkostokontakteja, joten tässä mielessä yhdistysjäsenyydet indikoivat verkostoitumista. Kiistämätön havainto on, että mitä useammassa yhdistyksessä ihmiset ovat jäseninä, sitä enemmän he osallistuvat vapaaehtoistyöhön ja kansalaistoimintaan. Jäsenyyksien määrä ennustaa ainakin osallistumista. Kriittinen huomio heti samaan hengenvetoon kuitenkin kuuluu, että yhdistysjäsenyys ei välttämättä tarkoita verkostoitumista. Yksilölle yhdistysjäsenyydet ovat potentiaalisia verkostokontakteja, jotka voivat ilmetä monella eri tavalla. Jäsenyyden kautta voi muodostua uusia kontakteja muihin, se voi myös merkitä lähinnä olemassa olevien kontaktien ylläpitämistä yhdistyksen avulla tai se voi olla passiivista kuulumista ilman yhteydenpitoa muihin jäseniin. Jäsenyys ei siis ole niinkään verkostokontaktin solmimisen taee vaan potentiaalinen verkostoitumisen lähde. Toisaalta yhdistysten toiminta ei ole vain niiden jäsenistön sisäistä vuorovaikutusta, vaan niiden on yleensä toimittava vuorovaikutuksessa toisten organisaatioiden kanssa taatakseen yhtäältä jäsenistönsä tavoitteiden edistämisen ja toisaalta oman toimintansa jatkuvuuden (Helander 2001, 30). Verkostoanalyttisessä lähestymistavassa tarkastelutasoa voidaan myös nostaa siten, että yhdistyksiä tutkitaan toimijoina, jotka luovat kontakteja esimerkiksi toisiin yhdistyksiin tai hallinnollisiin organisaatioihin.

Väitöskirjassani käyttämässäni tutkimuslomakkeessa kartoitettiin yhdistystoiminnan osalta vastaajien yhdistysjäsenyyksiä, luottamustehtäviä ja osallistumista esimerkiksi yhdistysten kokouksiin, vapaaehtoistyöhön, kampanjoihin tai tapahtumien järjestämiseen. Analyysissä havaitsin yhdistystoiminnan muodostavan yksilökeskeisissä verkostoissa erillisen osa-alueen, joka ei ole suoraan yhteydessä esimerkiksi siihen, miten laajat sukulaisten tai tuttavien verkostot ovat tai kuinka usein läheisiin ihmisiin pidetään yhteyttä. Lievestuoreen yhdistysaktiiveilla ei ollut merkittävästi enempää verkostokontakteja kuin yhdistykseen osallistumattomilla. Yhdistysjäsenyyksien määrä korreloi heikosti ainoastaan ystävä- ja tuttavapiirissä olevien ylempien toimihenkilöiden määrän ($r = 0,233$) sekä ystävien tai tuttavien kautta saavutettavien ekspressiivisten resursien ($r = 0,171$) kanssa. (Salminen 2012, 72.)

Tulokseni osoittavat, että erilaiset verkostokontaktit kasautuvat eri ihmisille. Lievestuorelaisten verkostoitumisen eri ulottuvuudet tiivistyvät typologiaan, jossa vastaajat on ryhmitelty nelikenttään heidän yhdistysjäsenyyksiensä sekä ystävien ja tuttavien resurssikontaktien määrän mukaan (ks. Taulukko 2).

Taulukko 2. Verkostoitumisen nelikenttä ja ryhmiä luonnehtivat taustatekijät

		Ystävien/ tuttavien resurssikontaktit	
		Vähän (0-2)	Paljon (3-6)
Yhdistys- jäsenyydet	0-1	Ryhmä 1 (N=85) - matalatuloiset: alle 1000 e/kk - ei-syntyperäiset, eivät osallistu paikallisesti - ystävä/tuttavapiirissä ylempiä toimihlöämmejä vähän - perheen/suvun kautta ekspressiiviset resurssit vähäiset	Ryhmä 3 (N=41) - 35-vuotiaat - työntekijät - ystävä/tuttavapiirissä paljon palveluammattaja
	2 tai enemmän	Ryhmä 2 (N=31) - miehet - alemmat toimihenkilöt - syntyperäiset paikallisesti osallistuvat	Ryhmä 4 (N=29) - korkeatuloiset: yli 2000 e/kk - ylempät toimihenkilöt - ei-syntyperäiset paikallisesti osallistuvat - ystävä/tuttavapiirissä paljon ylempiä toimihlöämmejä - perheen/suvun kautta ekspressiiviset resurssit runsaat

Tutkimukseni yksi päähavainto oli, että korkeammassa luokka-asemissa olevien verkostokontaktit olivat laajempia ja monipuolisempia. He tunsivat ihmisiä useammista eri ammattiryhmistä, saivat tukea erilaisiin tilanteisiin todennäköisemmin lähipiirin eli perheen ja suvun ulkopuolelta ja olivat jäseninä useammassa yhdistyksissä. Tämä ero ilmeni sekä paikkakunnalle muuttaneilla että siellä koko ikänsä asuneilla. Havaitsin myös, että paikallisiin tapahtumiin osallistumisella oli ilmeinen yhteys sekä verkostojen laajuuteen että varsinkin yhdistysjäsenyyksien määrään. Tulokset mukailivat näiltä osin kansallisten ja kansainvälisten tutkimusten tuloksia. Yhteiskuntaluokkien välinen ero on verkostokontaktien valikoimassa ja vaihtoehtojen määrässä. Vaikka tämä ei suoraan tarkoita sitä, että alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä olevat saisivat vähemmän tukea tai jäisivät syrjään yhdistyksistä tai paikallisista aktiviteeteista, oleellista on enemmän se, miten paljon ja millaisia vaihtoehtoja ihmisillä on verkostoissaan esimerkiksi elämäntilanteen muuttuessa tai kriisiytyessä.

Yhteenveto: mitä tutkitaan, kun tutkitaan verkostosuhteita?

Verkostosuhteet ovat kanavia, joiden välityksellä liitytään ympäröivään yhteiskuntaan. Verkostokontaktit toimivat huomaamatta myös tietynlaisina sosiaalisina mittareina. Jos kysytään, minkälaisia kontakteja sinulla on, mistä piireistä he tulevat ja onko heillä vaikutusvaltaa, ihmiset ja yhteisöt voidaankin asettaa verkostokontaktiansa perusteella arvojärjestykseen, jos niin halutaan. Onko niin, että kun sukulaisten, naapurien, työkavereiden tai puulaakijalkapallojoukkueen kesken muodostetut suhteet niputetaan käsitteen ”verkostot” alle, verkostoitumisessa onkin kyse osakesalkun tapaisesta pääomasta, jota pitää kerätä ja kasvattaa pysyäkseen kilpailussa mukana? Verkostokeskeiset mittarit kenties alleviivaavat sosiaalisen pääoman tätä puolta. Mutta verkostojen eriytyemisessä on kyse paitsi siitä, että verkostot eivät ole kaikille avoimia, myös siitä, että kaikki eivät tavoittele samanlaisia verkostoja. Eräs keskeinen ero verkostosuhteissa on saatujen (*ascribed*) ja hankittujen (*achieved*) suhteiden välillä (Warren 2001, 98). Yhdelle siis riittää keskittyminen perheen ja suvun kontakteihin, toinen havittelee vaikutusvaltaisia tuttavakontakteja; jollekulle yhdistysjäsenyydet ja luottamustoimet ovat tärkeä verkostoitumisen keino.

Edellä esittelemäni tutkimusmenetelmät antavat rajallisen kuvan verkostoista. Ne mittasivat kontaktien määrää erilaisiin ammatteihin ja erilaisiin arkielämän resursseihin sekä yhdistystoimintaan osallistumisen laajuutta. Se, mitä verkostosuhteet välittävät, jää näissä tarkasteluissa varjoon. Toisaalta verkostosuhteiden erilaiset mittarit onnistuvat kuvaamaan yhteiskunnallisen eriarvoisuuden toteutumista verkostokontaktien välityksellä. Näin ollen ne kertovat siitä, mitä verkostosuhteet voivat tuottaa. Tiedossa on, että ihmiset ovat eriarvoisissa asemissa sen suhteen, minkälaisia resursseja he voivat verkostojensa välityksellä saavuttaa. Tiedetään myös, että aktiivinen osallistuminen vaikkapa yhdistyksiin, talkoisiin tai paikallisiin tapahtumiin, on todetuista positiivisista vaikutuksistaan huolimatta jokseenkin valikoivaa eikä avaudu kenelle tahansa. Se ei välttämättä ole ongelma. Sen sijaan ongelmallista on, jos ei pystytä näkemään sitä kirjoa, josta verkostojen monimuotoinen kokonaisuus rakentuu. Yksilökeskeisiä verkostoja tutkittaessa on siten tärkeää hyödyntää useampia eri menetelmiä, joissa otetaan huomioon yhtäältä verkostosuhteiden määrä ja laatu ja toisaalta se, että verkostosuhteita muodostuu hyvin monenlaisilla elämänalueilla. Kaikki suhteet eivät perustu vuorovaikutukselliselle toiminnalle. Kaikki suhteet eivät myöskään ole sellaisia, joita muodostetaan ja ylläpidetään tavoitteellisesti tai laskelmoiden.

Verkostosuhteiden tutkimus on edellä sanotun valossa eräänlaista mahdollisuuksien ja potentiaalisten kontaktien tutkimusta. Samalla se toteuttaa Georg Simmelin (1890) formaalin sosiologian erästä tehtävää. Formaalin sosiologian tutkimuskohteena ovat erilaiset sosiaaliset muodot, joissa yhteiskunnalliset toimijat ovat vuorovaikutuksessa ja jotka mahdollistavat yksilöiden kehittymisen sosiaalisina yksilöinä. Ihmisten käsitys yhteiskunnasta muodostuu sen kautta, mihin sosiaaliin piireihin he kiinnittyvät. Yhteiskunta näyttäytyy näin ollen hyvin erilaisena eri sosiaalisissa piireissä, jolloin yhtä lailla myös eriytyneet verkostot ilmentävät eriytynyttä ymmärrystä ja kokemusta yhteiskunnasta.

Kirjallisuus

- Blokland, Talja & F.Noordhoff (2008). The Weakness of Weak Ties: Social Capital to Get Ahead among the Urban Poor in Rotterdam and Amsterdam. Teoksessa Talja Blokland & Mike Savage (toim.) *Networked Urbanism: Social Capital and the City*. Aldershot: Ashgate, 105–125.
- Borgatti, Steven & Pacey Foster (2003). The Network Paradigm in Organizational Research: A Review and Typology. *Journal of Management* 29(6), 991–1013.
- Borgatti, Stephen, C. Jones & M.G. Everett (1998). Network measures of social capital. *Connections* 21(2), 27–36.
- Burt, Ronald S. (1992). Structural Holes. *The Social Structure of Competition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Burt, Ronald S. (1997). The contingent value of social capital. *Administrative Science Quarterly* 42, 339–364.
- Castells, Manuel (1996). *The Rise of the Network Society*. The information age: Economy, Society and Culture, Vol. 1. Cambridge: Blackwell.
- Cinalli, Mario (2007). Between horizontal bridging and vertical governance. Probeneficiary movements in New Labour Britain. Teoksessa Derek Purdue (toim.) *Civil Societies and Social Movements: Potentials and Problems*. Routledge/ECPR Studies in European Political Science. London & New York: Routledge, 88–108.
- Coleman, James (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94, 95–120.
- Emirbayer, Mustafa & Jeff Goodwin (1994). Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. *American Journal of Sociology* 99(6), 1411–1454.
- Flap, Henk (2004). Creation and returns of social capital: a new research program. Teoksessa Henk Flap & Beate Völker (toim.) *Creation and Returns of Social Capital. A new research program*. Routledge Advances in Sociology 9. London & New York: Routledge, 3–23.
- Goldthorpe, John H. (2007). *On Sociology. Volume One: Critique and Program*. 2nd edition.

- Stanford, CA: Stanford University Press.
- Granovetter, Mark (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78(6), 1360–1380.
- Helander, Voitto (2001). *Paikallisyhdistys lähikuvassa – yhteydet, rakenne ja toiminta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Hooghe, Marc & Dietlind Stolle (toim.) (2003). *Generating Social Capital. Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- Janhonen, Minna & Jani Johanson & Riku Nikkilä (2005). Sosiaalisen pääoman verkostanalyttisistä menetelmistä. Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva Kustannus, 227–255.
- Kankainen, Tomi (2007). *Yhdistykset, instituutit ja luottamus*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 326. Jyväskylän yliopisto.
- Leonard, R. & Onyx, J. (2003). Networking through Loose and Strong Ties: an Australian Qualitative Study. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 14(2), 189–203.
- Li, Yaojun, Mike Savage & Alan Warde (2008). Social mobility and social capital in contemporary Britain. *British Journal of Sociology* 59(3), 391–411.
- Lin, Nan (1982). Social resources and instrumental action. Teoksessa Peter V. Marsden & Nan Lin (toim.) *Social structure and network analysis*. Beverly Hills, London & New Delhi: Sage, 131–145.
- Lin, Nan (1999). Building a network theory of social capital. *Connections* 22(1), 28–51.
- Lin, Nan (2007). Building a Network Theory of Social Capital. Teoksessa Nan Lin, Karen Cook & Ronald S. Burt (toim.) *Social Capital: Theory and Research*. New Brunswick: Transaction Publishers, 3–29.
- Lin, Nan & M. Dumin (1986). Access to occupations through social ties. *Social Networks* 8, 365–385.
- Lowndes, V. (2004). Getting on or getting by? Women, social capital and political participation. *British Journal of Politics and International Relations* 6, 45–64.
- Moisio, Pasi (2005). Luokat ja liikkuvuus hyvinvointivaltiossa – John H. Goldthorpen toimintateoreettinen viitekehys. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Hyvinvointivaltio: Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino, 256–279.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Ruuskanen, Petri (2001). *Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntauksiset ja mekanismit*. VATT-tutkimuksia 81. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Salminen, Veli-Matti (2012). *Verkostot, paikallisuus ja eriarvoisuus*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 434. Jyväskylän yliopisto.
- Schneider, Jo Anne (2008). Small nonprofits and civil society: civic engagement and social capital. Teoksessa Ram A. Cnaan & Carl Milofsky (toim.) *Handbook of community movements and local organizations*. New York: Springer, 74–88.
- Siivonen, Ville (2005). Rakenteellisen sosiaalisen pääoman tasapainomalli. *Sosiologia* 42 (3), 222–233.

- Simmel, Georg (1890). *Sociale Differenzierung. Sociologische und Psychologische Untersuchungen*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Siisiäinen, Martti & Tomi Kankainen (2009). Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa *Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Van der Gaag, Martin & Tom A.B. Snijders (2004). Proposals for the measurement of individual social capital. Teoksessa Henk Flap & Beate Völker (toim.) *Creation and Returns of Social Capital. A new research program*. Routledge Advances in Sociology 9. London & New York: Routledge, 199–218.
- Van der Gaag, Martin (2005). *Measurement of individual social capital*. Amsterdam: NWO.
- Van der Gaag, Martin & Tom A.B. Snijders (2005). The Resource Generator: social capital quantification with concrete items. *Social Networks* 27: 1–29.
- Warren, Mark E. (2001). *Democracy and Association*. Princeton: Princeton University Press.
- Watts, Duncan J. (1999). *Small Worlds. The Dynamics of Networks between Order and Randomness*. Princeton: Princeton University Press.